

gazdasági, társadalmi folyamatok kényszerpályájaként éljük meg. De ekkor is ott a kérdés: „csinálhatunk-e olyan iskolát, amely eszköze az egyéni önmegvalósítás kialakulásának, és ugyanakkor szolgálja a meglévő kultúra fenntartását és továbbvitelét is?” (Bruner, 2004. 70.). És ha a válasszunk nem, az önmegvalósítás vagy a társadalom érdekében történő uniformizálás mellett döntünk-e? Talán hasonló gondolatok foglalkoztatták az évtizedekkel ezelőtt

élt elméletalkotókat is, akiknek válaszait kortárs kutatók tolmácsolják nekünk ebben a kötetben. Figyeljünk szavukra!

Skiera, E., Németh A., Mikonya Gy. (2006, szerk.): *Reformpädagogik und Lebensreform in Mitteleuropa – Ursprünge, Ausprägung und Richtungen, länderspezifische Entwicklungstendenzen*. Gondolat Kiadó, Budapest. (Reformpedagógia és életreform Közép-Európában – eredetük, fejlődésük és irányzataik, országspecifikus fejlődésvonalak)

Irodalom

Németh A., Mikonya Gy. és Skiera, E. (2004, szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest.
Iskolakultúra (2005), 3.

Bruner, J. (2004): *Az oktatás kultúrája*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Láng András

PTE, BTK, Neveléstudományi Intézet, Oktatás- és Nevelésméleti Tanszék

Fiúkfalva alapítói

Az idős szerző maga is alapítója volt a háborús évek nagy debreceni-ebesi gyermekvédelmi utópiájának, a tragikus sorsú Fiúkfalvának. A szociografikus írás – mely egy hosszabb, még kézíratos mű (Fiúkfalva – Emlékalbum) részlete – az alföldi város „csavargó” gyerekeinek és nevelőinek 70 évvel ezelőtti világába avat be.

Az 1936-os nyári táborozás alatt készített vályogtéglák a helyszínen maradtak. Nem lett összeszámolva, hány darab készült a nyár folyamán. Ott hevert gazdátlanul. Az arra járó szekeresek (gazdák) lassan elhordták. Ami még ott maradt, az szépen elázott, szétmállott. A város a földterületet más célra használta fel.

A végzett munka mégsem volt hiábavaló, több tanulsággal is szolgált.

A vályogvetésre nem csak a napközi otthonos gyerekek jelentkeztek, de mások is, tudván, hogy nem üdülésről van szó, hanem komoly munkáról. Azok is részt vettek benne, akik már hallottak a tervezett Fiúkfalva építéséről. Részt vettek, tudomásul véve azt, hogy ők esetleg nem kerülnek be a majdani otthonba, mégis képesek voltak társaikért vállalni a munkát.

Tanulság volt az is, hogy nem reménytelen a csavargó gyerekekkel való foglalkozás, lehetséges a nevelésük. Pedagógiai

eredménynek is fölfogható, hogy a vályogvetők közül később többen mint vezetőik óhajtottak részt venni az otthon munkájában.

Az is nyilvánvalóvá vált, hogy lelkesedésből nem lehet komoly vállalkozásba fogni. A lelkesedés lendíti a munkát, segíti az összefogást, De szükséges, hogy mögötte megfelelő anyagi (pénzügyi) fedezet legyen. A már működő Napközi Otthon, a néhány gyerekkel üzemelő Tanoncotthon, a Segédotthon megvalósítása nem okozott nehézséget: voltak támogatóik. Amikor felvetődött, hogy az utcán csavargó, elhagyott gyermekek számára is otthont kellene létesíteni, mert szükséges, hiszen nap mint nap tapasztalták az áldatlan állapotot és naponta néztek szembe a problémával, ez a gondolata már megosztotta a közvéleményt. Úgy érezték, hogy felesleges pénzt áldozni ezekre a gyerekekre. Komoly közéleti emberek vonták kétségbe e gyerekek

és fiatalok nevelhetőségét. Sokszor elhangzott: „Kutyából nem lesz szalonna!”

Mindezek ellenére voltak, akik bíztak, hittek a megvalósulásban és támogatták az otthon létrejöttét. A polgármester mint fő támogató azt kérte, hogy a városi tanács részére gazdasági terv készüljön az otthon működtetéséről, valamint egy tanulmány arról is, hogy a nevelési feladatokat hogyan kívánja megoldani az otthonban.

A KIE elnöksége elfogadta a javaslatot és helyesnek tartotta bizonyos kérdések előzetes átgondolását, tisztázását.

A csavargó gyerekek körülményeinek jobb megismerése céljából szükségesnek látszott helyzetükről egyenként tájékozódni, velük személyes kapcsolatot tartani. Fontosnak tűnt a fiatalok környezetének megismerése és dokumentálása. Szükségesnek látszott a család pozitív-negatív nevelő hatásait megvizsgálni. Meg kellett ismernünk életkörülményeiket. Hol, hogyan, miből élnek? Hol van a lakásuk, a szálláshelyük a fiataloknak? Gazdaságossági számításokat kellett készíteni, melyek magukba foglalták az ellátási, a beruházási és egyéb szükségleteket. Az elkészítendő épületeket is meg kell tervezni. Át kellett gondolni, hány és milyen típusú épületre van szükség az indulásnál. Fontos volt, hogy elkészüljön egy olyan tanulmány, amely rögzíti a nevelési irányelveket, valamint azt, hogy hogyan és mi módon kívánják azokat megvalósítani. Ezek a szempontok, kérdések voltak azok, amelyekre választ várt a városi tanács testülete. Azért volt erre szükség, hogy az otthon létrehozásának szükségességében kételkedőket meg tudják győzni, hogy elfogadják a beterjesztett tervet.

Elkezdődött a feladata annak a lelkes kis csapatnak, akik komolyan készültek arra, hogy egyszer munkásai lesznek a majdan megépülő otthonnak. Első teendőjük volt a városban élő csavargó gyerekek „feltérképezése”. Tudni kellett nappali tartózkodási helyüket, és hogy mivel töltik idejüket. Hol van a mozgási területük, körletük, ott mivel foglalkoznak. A csavargók között kialakult csoportok közül a Nagyállomásnál, az előtte lévő Népkertnél és az

Ispotály téren működő csoportok voltak a legnépesebbek. Jövedelmüket figyelembe véve egy nap alatt két-három pengőt is megkerestek. (Egy napszámós bére 1 pengő volt). A csomaghordás volt a fő foglalkozásuk. Várták a vonatok érkezését, indulását. Megrohanták az érkezőket, síró hangon kérték, hogy vihessék csomagjukat. Esetleg az elutazóknak segítettek a csomagokat felrakni a vonatra. Munkájuk nem volt könnyű. Állandó harcot vívtak a rendőrökkel, a hordárokkal. A hordárok munkája hivatalosan elfogadott tevékenység volt és engedéllyel működtek. Csekély keresetüket veszélyeztette a fiúk jelenléte. Rendőrök segítségével kergették el betolakodókat. Ha néha-néha sikerült egyet elkapniuk, azt jól elverték.

Olvasom megint a megsárgult adatlapokat. „Sz. József, 14 éves, 3 elemít végzett. Az állomáson csomagot hord. »Csak a Pocoktól félek.«” Ez volt az egyik rendőr gúnyneve.

A csoport egy része az állomás előtti Népkertben tevékenykedett. A nagyobb, idősebb csavargók már nem csomaghordással foglalkoztak, hanem szervezeten kártyáztak. A parkban a vonatra várakozók között mindig akadt utas, aki bedőlt a kártyásoknak a nyereségre. Nagy vonzereje volt az „Itt a piros, hol a piros?” játéknak is. A trükk ismert: az „áldozatot” előbb hagyták nyerni, majd a jegygyűrűjét, a zsebóráját is elnyerték.

„V. Ferenc, 14 éves, 3 elemít végzett. Az állomás környéki csoporthoz tartozik. A pénzelésben már szakértőnek számít. Amíg a többiek kártyáznak, ő pénzért figyel és szól, ha jön a rendőr.”

A másik csoport tagjai a Piac utcai Nagytemplomtól a Hunyadi utca-Deák Ferenc utca találkozásáig (ma: Petőfi tér) húzódó területen voltak jelen. Kéregettek (dariztak), virágot árultak. Jól betanult hangon, sírva adták elő a „Csak pár fillért, nagyságos kisasszony!”-szöveget. Ha kaptak, már szaladtak is tovább, újabb lehetőség után kutatva. Vagy ibolyát, hóvirágot árultak: „Tessék nagyságos úr, a szép kisasszonykának!” (Ki az a férfiember, aki nem vesz virágot a hölgynek?) A szülő –

rendszerint az anya – figyelemmel kísérte a gyerek tevékenységét, a kapott pénzt rögtön elvette tőle. Leleményesek voltak a szülők is, ötletekben kifogyhatatlanok.

„B. Gyula, iskolába nem járt, 12 éves. Öt-éves korában marólógót ivott, ezért gumicsö-vön keresztül táplálták. Anyja ezt használta ki kiskorában. A földön ülve kitérta a fiú testén azt a sebesült részt, ami részvétet ébresztett a járókelőkben és azt mutogatta. Meg is szánták a fiút és gyűlt a pénz a markába.”

A nincstelenség sok mindenre rávitte az embereket. Egy anya, karján síró csecsemő-jével, álldogált az utca sarkán és esdeklő hangon kérte, hogy segítsenek. Közben a gyermek állandóan sírt. A társaságunkba tartozó fiatal orvos észrevette, hogy az anya egyik keze mindig a pólyában van. Erélyesen rászólt, hogy bontsa ki a pólyát, mert rendőrt hív. Kiderült, azért sírt a gyerek, mert az anya a pólyában levő kezével csipkedte a gyerek fenekét, amely már teljesen véres volt. A kórházban látták el a gyereket. Egyik csoport sem tudott nagy biztonságban tevékenykedni. Mivel állandóan zaklatták az arra járókat, azok meg-megkergették őket, néha bizony pofon is csattant, vagy a sétatálcá találta el valamelyikük testét.

A következő csoportokat a piacok környéke alakította ki. A Csapó utcán volt a gyümölcspiac, a Rákóczi úton meg a zöldségpiac. A két utca egymásba torkollott. Mindkét piacon bolgárkertészek, libakerti kistermelők, kofák (vizonteladók) kínálták termékeiket. Itt a piaci részen kereste a csoport a megélhetési lehetőséget. Az árusítópádok között sétálgatva könnyű volt bármit elemelni, gyümölcsöt, zöldséget. Így élelem dolgában jobban el voltak látva. A le- és felrakodásban segítettért pénzt is kaptak az árusoktól. Fő foglalkozásuk mégiscsak a csomaghordás volt. A gazdasszonyok a piacokon vásárolták meg a család élelemszükségletét. A gyerekek ilyenkor pár fillérért vállalták a hazaszállítást. Volt, ahol reggelit vagy ebédet is kaptak. Az őszi befözések idején itt is meg tudtak keresni két-három pengőt, olyan nagy volt a forgalom. „N. József, 15 éves, 6 elemít végzett. Csomagot hord a Csapó utcai piacon testvérével együtt.”

A következő csoport is népes tábor volt. Ebbe az úgynevezett sűrű (nehéz) fiúk tartoztak. A csoport néhány tagja már megjárta a fiatalkorúak börtönét, megszökött az Aszódi Intézetből. Nem elégedtek meg a csomaghordással. Kisebb lopásaikat, egyes nagyobb bűncselekményeiket szerezten bonyolították le.

„L. Gyula, 13 éves, 5 elemít végzett. A Görög Katholikus templom perselyét feltörte. Társaival együtt részt vett egy fűszerüzlet feltörésében és kirablásában.”

A csoport fő tartózkodási helye a Bocskai-kert (Gecsemáné-kert) volt. Ez a terület határos a Dobozi utcával és a Kossuth utcai temető dímbes-dombos, bokros, elhanyagolt sírjaival, kriptáival (Ne feledjük, hogy az 1936–39 évekről szólok). Nem volt ritka eset, hogy a csavargók az elhagyott kriptákban rendezték be szálláshelyüket (lásd. később Lestyák történetét).

Kedvelt tartózkodási helyük volt a Bocskai téren levő Meteor Mozi (köznyelven: Meti). A környék ismertsége miatt sokszor razziáztak a rendőrök a moziban, és mindig találtak gyanús fiatalokat. A tulajdonos, Csomor Gyula bácsi, sokat tett a csavargó-probléma megoldásáért. Támogatta az otthon létrehozását is.

Az egyes csoportok védtek a sajátjuknak tekintett területet. Minden újabb megjelenő gyerek a csoport területén veszélyeztette az amúgy is kevés keresetet. Véttségnek számító cselekedet volt átlépni a határt, aki megtette, könnyen pórul járt. Példa rá Kisparaszt esete, aki még nem ismerte a kialakult rendet. Néhány napja érkezett a városba, magányos csavargó volt. Hol itt, hol ott tűnt fel, egyik-másik csoport befogadta. Még a nevét sem tudták, csizmanadrágban, cipő nélkül járt. Így maradt rajta a Kisparaszt név. Történt, hogy a Nagyállomás előtti parkban (a Népkertben) találkozott egy másik csavargóval, Jancsival. Nem ismerték egymást. A találkozásból verekedés lett. Folyt a birkózás, öklözés. Jancsi a zsebéből hirtelen kést rántott elő, és oldalba szúrta Kisparasztot. A vérzés nem állt el. Kisparaszt a földre pisilt, az így keletkezett sarat rákente a

sebre, és kezét rajta tartva elhagyta a parrot. A bicskát mint szerzeményt később büszkén mutogatta.

Ilyen körzetekre, területekre tagozódott a város csavargó gyermekvilága. A csoportokba nem tartoztak bele a napközibe járó gyerekek. Az volt tehát a feladat, hogy minél több gyerekről, fiatalról készüljön nyilvántartás a majdan felépülő otthon mielőbbi létrehozására. Ezt igényelte a városi előljárásság is.

A város belső területén levő mozik vagy más épületek előtti részek semleges területnek számítottak. A mozik szórakozási lehetőséget is jelentettek számukra. Az előadásra a legolcsóbb jegyet vették meg, vagy alkalmanként sikerült besurranniuk. Legnépszerűbb a Vig Mozi volt tágas csarnokával, kényelmes padjaival. Télen állandóan jó meleg volt, ezért ide jártak melegedni. Az Apolló és az Uránia Mozi jobban ellenőrzött hely volt, ott ritkán fordultak meg. Valamennyi moziban tevékenykedtek a jegyüzérek. Egy-egy kiemelkedő film esetén a fiúk segítségével felvásárolták a jegyeket és dupla vagy háromszorosan adták tovább.

A csomaghordással, koldulással vagy más úton keresett pénz úgy osztották be, hogy a hazaadásra kiszabott részt ellették, a maradékot pedig elköltötték élelemre, szórakozásra. Az okosabbak eljártak ebédelni a Dégenfeld téren levő „Vasbikába”. Ez tulajdonképpen vassátraktól álló piaci eladóhely volt, kifőzdével, ahol naponta lehetett kapni frissen főtt ételt, sült hurkát, kolbászt. Árultak kenyeret, tejterméket, töpörtyűt. A csavargó gyerekek pénzük és étvágyuk szerint étkeztek. Ide jártak a felnőtt nincstelenek is étkezni. Pénztelenségük esetén mindig számíthattak némi maradékra a jólelkű kifőzdés asszonyoktól.

A vassátrak sikátorai, zugai között tevékenykedtek a csempészek. Az emberek mellett haladva kínálták az árut. „Szaharin – tűzkő, tűzkövet – szaharint tessék!”. A fináncok üldözték őket, de ritkán találtak náluk árut: az valamelyik fiú rongyos zsebeiben rejtőzött. Szolgálataikért ők is részesültek a keresetből.

A csavargó gyerekek számára az ősz volt az igazi vidám élet. A határ tele volt dinnyetermessel. A csószöket könnyű volt kijátszani és elemelni néhány dinnyét. A Kisállomásnál levő Vásártéren szekérszámsra álltak a dinnyét áruló gazdák, a földön ponyván kínálták az ízletes termést. Később a savanyítani való káposztát árulták. Nem maradt el a sütnivaló tök szezonja sem. A gyerekek körülvették a gazdát és alkudoztak, miközben másik társuk már vitte is a szerzeményt. Jó világ volt, de nem tartott sokáig.

A KIE-s fiataloknak sikerült felderíteni az egyes csoportok tartózkodási területét. Azok a fiatalok, akik komolyan vették az otthon létrehozását, alkalmanként felkeresték a fiúkat. Bizony, ez nem volt könnyű feladat! A csavargó gyerekek tapasztalataik alapján igen bizalmatlanok voltak mindenkivel szemben. Segítséget jelentett a napközibe járó gyerekek közvetítése. Egy környezetből valók, sok esetben rokonok voltak. Rajtuk keresztül sikerült bizalmat ébreszteni és táplálni a leendő otthon ügye iránt. Szekeres Mihály (továbbiakban Miska bácsi) volt a Napközi Otthon vezetője, ő közelebbi kapcsolatban állt a gyerekekkel, benne bíztak. Egyre több gyerek helyeselte, hogy egy olyan otthon létesüljön, ahol sok csavargó gyereket lehet elhelyezni, akik „rendes emberek” lehetnek. Neve az első időkben még nem volt: mindenki csak az „Otthon”-ként emlegette.

1938-ban mutatták be a mozik a *Fiúk városa* című filmet. Sok gyerek megnézte a filmet, tetszett nekik. Mindjárt fölvetették: „– Miska bácsi! Ez így nem jó. Legyen az otthon neve Fiúkfalva.”. Ettől az időtől szerepel ez a név a dokumentumokon. Nagy segítséget jelentett Gera Katalin szociális felügyelő, valamint Kerék Mihály országos szociális felügyelő támogatása. Mind a ketten nagy gyakorlattal rendelkező szakemberek voltak, és jól ismerték országosan is a csavargó gyerekek problémáit.

A gyerekek a családon belül jövedelemtermelőnek számítottak. Szigorúan meg volt szabva, hogy mennyit kell naponta a szülőknek leadniuk. A gyerekek a családjukban él-

tek, nem voltak függetlenek. Akárhogy, akár mint volt, mégis a család volt számukra az összetartó erő. Testvérek, rokonok éltek a családban vérségi kapcsolatban.

Az adatgyűjtés során elterjedt a hír, hogy mindez csak azért van kitalálva, hogy utána majd a rendőrség összeszedje a fiúkat. Nehéz volt az ilyen híreket cáfolni és elhíttetni, hogy tényleg épülni fog egy otthon a fiúk számára. A szülőknek keresetet jelentett gyerekeik koldulása, a csomagfordás.

„M. Gyula, 11 éves 2 elemít végzett. A Szent-Anna utcai templomnál kéregetett bátyjával. Istentisztelet után anyjuk a keresetet leszámoltatta a gyerekekkel.”

A kis csoport mégis bízott a fiúkban és megpróbált adatokat gyűjteni. A „Fiúkfalva” előkészítése céljára kidolgozott Nyilvántartó lapon az alábbi kérdések szerepeltek.

Születési év, hely, idő?
Vallása?
Konfirmált, bérált-e?
Apja neve?
Anyja neve?
Élnek-e?
Ki gondoskodik eltartásáról, miből?
Lakása hol van és milyen?
Ruházata milyen? Tartalék ruhája van?
Testi fejlettsége?
Mit eszik reggelire, ebédre, vacsorára?
Iskolai végzettsége?
Szellemi fejlettsége?
Járt-e napközibe?
Erkölcsei felfogása?
Mik a szórakozásai?
Általános jellemzés

Ezek a kérdések voltak azok, amelyekre választ várt a városi tanács. Az adatlapok a gyerekek elmondása szerint lettek kitöltve. Ha egyes kérdésekre nem válaszoltak, az a rész üresen maradt. (Olyan is volt, hogy egyszerűen nem tudtak válaszolni.) Nem volt ellenőrizhető az egyes adatok valódisága sem.

A megbízásnak megfelelően a kis csoport munkához látott. Igyekeztek a fiúkról minél több megbízható adatot beszerezni, ezeket rögzítették az adatlapokon. Száz-hús adatlappal készültünk el, majd ezeket megpróbáltam feldolgozni, de a hiányságok miatt ez nem volt könnyű feladat.

A nyilvántartó lapon levő kérdésekből akkor az alábbiakat tartottam fontosnak, azokra próbáltam feleletet adni.

Születési hely szerinti megosztás

Debrecenben született: 60 fő.

Vidéki, nem debreceni születésű: 30 fő

Két gyerek külföldről érkezett, az egyik Hollandiából, a másik Ukrajnából (ők németül, illetve orosz nyelven is beszéltek).

Jöttek az ország minden részéből: Pestről, Jordánházáról, Nyirvajáról stb. Több gyerek nem tudta vagy nem akarta megmondani, honnét.

A szülőkre vonatkozó, velük kapcsolatos adatok

Az adatok nehezen voltak azonosíthatók, mivel a fiatalok bemondása alapján kerültek lejegyzésre. Több gyerek nem emlékezett a szüleiére, nem tudta nevüket sem. Volt olyan eset, hogy más volt az apa vezetékneve, más az anyáé és más a gyereké. Egy anya nem volt biztos abban, hogy ki a gyermeke apja. Ez az asszony felváltva élt együtt három emberrel aszerint, ahogy azok a börtönből szabadultak.

Apja él: 74 gyereknek.

Anyja él: 93 gyereknek.

Anyja nevét viseli: 24 gyerek (törvénytelen, zabi- vagy szerelemgyerekek mondták).

Apja nevét viseli: 82 gyerek.

Ki gondoskodik a gyerek ellátásáról?

Saját erejéből él, gondoskodik magáról: 42 fő. (Ez annyit jelentett, hogy koldul, csomagot hord, vagy más módon jut pénzhez, abból gazdálkodik. Nem él együtt a szüleiével, alkalmi szálláson húzódik meg.)

Szüleiével (vagy anyjával) lakik: 41 fő. (A szülő és a gyermek közösen gondoskodtak magukról, együtt látták el a családot. Amit a gyerek „keresett”, azt hazaadta, abból él a család.)

Anyja tartja el: 14 fő.

Apja gondoskodik róla: 2 fő.

Lakás, szállás

A Téglavető település területén lakott: 44 fő.

A legnépesebb utca a Tegez és a Nagyszalonta utca volt. Itt működtek a szállásadó nénik.

A Téglavető melletti szükséglakásokban (Citrom-sziget), barakk-épületben: 20 fő.

A belváros különböző utcáiban lakott 31 fő.

A Nagyállomás várótermében alszik rendszeresen: 3 fő.

A Bethlen utcai Patronázsban alszik: 3 fő.

A Gázgyárból kihordott salakon alszik: 8 fő.

A Kishíd alatt alszik: 1 fő.

Volt olyan, aki alkalmi szálláson aludt. Néhány idős néni abból élt, hogy szállást adott a fiúknak, egy éjszakára 20 fillért kért. Egy körülbelül 12 négyzetméteres szobában, a földre tett szalmazsákokon aludt 7–8 gyerek, esetleg néhány felnőtt.

Tavasztól késő ősziig könnyebb volt szállást találni. Szállást adott minden borkor a parkokban, szénaboglyák, szalmakazlak, a temetők sírhantjai, kripták stb. Ott aludtak, ahol rájuk esteledett.

Télen azok, akiknek nem jutott hely a salakon, vagy nem volt pénzük, hogy fizessenek, a téglagyarak kemencéit keresték fel. Szalmából, rongyokból készített fekhelyen aludtak. Kedvelt hely volt a Sebestyén Téglagyár Bellegelőn, a Vulkán Téglagyár a Kishegyesi úton, a Vértesi Téglagyár a Szoboszlai úton. Alkalmanként aludhattak a Patronázsban. (Züllésnek kitett gyermekek felügyeletét ellátó egyesület). Az otthonban kaptak vacsorát és egy ágyat, ahol aludhattak.

Testi fejlettség

Az életkornak megfelelő, normális fejlettségű: 65 fő.

Az életkornak nem megfelelő fejlettségű, vézna, sápadt, beteges: 34 fő.

Ruházat – öltözködés

Rongyos, piszkos, tipikus csavargóöltözet: 62 fő.

Elég rendes, elfogadható, foltozott 16 fő.

Tűrhető, nem rongyos: 21 fő.

Tartalék ruhája nincs 75 főnek.

Tartalék ruhája van 2 főnek.

Étkezés

Rendszerint-alkalmanként étkeztek, ahogy sikerült valamit szerezni vagy koldulni. Nem volt rendszeres az étkezésük. „Ették amikor volt mit, azt, ami volt és annyit, amennyit lehetett.”

Rendszerint nem reggelizik: 56 fő.

Szülei rendszerint adnak neki vacsorát: 11 fő.

A napközi otthonban étkezik: 8 fő.

A hazaadásra szükséges pénzt félretették, a többi költötték élelemre, szórakozásra vagy részt vettek a felnőttekkel való pénzelésben, de nemigen nyertek.

Iskolai végzettség

Nem járt iskolába: 8 fő.

Első osztályt végzett: 5 fő.

Második osztályt végzett: 14 fő.

Harmadik osztályt végzett: 20 fő.

Negyedik osztályt végzett: 24 fő.

Ötödik osztályt végzett: 15 fő.

Hatodik osztályt végzett : 71 fő.

Összesen: 103 fő.

Néhányan nem emlékeztek arra, hogy hány osztályt jártak, és kaptak-e valaha is bizonyítványt. Általában a harmadik-negyedik osztály elvégzése után kezdtek önállósodni és kimaradni az iskolából. „Zsupi harmadikos korában lépett le, senki nem kereste.”

Az 5-6. osztályt azok a fiúk végezték el, akik bent a városban, az iskola közelében laktak különböző utcákban. Ezeknél a gyerekeknél könnyebb volt az iskolába járást ellenőrizni. A környezet is hatással volt a szülőkre, gyerekekre. Vajon milyen hatások érték a Téglavetőben vagy a szükséglakásokban lakó, nyomorgó gyerekeket? Legtöbbjüknek a szülei sem igen végeztek négy osztályt.

tálynál többet. Felesleges dolog volt ez számukra, gyerekeiket is így nevelték.

A „nyilvántartásba került” 120 csavargó vagy utcagyerek adatlapjain rögzítettek nyomán így láttam akkor őket. De szóltak ők is magukról, sorsukról. Szavaikból keserű élettapasztalat árad. Ilyen volt a fiatalok véleménye magukról, szüleikről a nyilvántartó lapok alapján:

B. J.: „Hát mit ér ez az élet, így csak éhezik az ember.”

M. L.: „Ha így maradok, lezüllok és bezárnak.”

K. S.: „Jobb lett volna, ha már meghaltam volna.”

K. I.: „A menhelyes gyereket sokszor megverik. Csak azért nem merek elszökni, mert úgyis visszahoznak.”

V. J.: „Feltétlenül betörő lesz belőlem, csak egyszer szabaduljak meg ebből az életből.

Soha nem fogom visszakívanni! Már én nagyon sokat szenvedtem. Hiszek

Istenben, mert tán csak megsegít.”

K. J.: „Jobb lett volna más életet élni. Kihez menne az ember, ha nem az Istenhez.”

G. J.: „Egyedül csak anyámat okolom, hogy csavargó lettem. Mikor apám el akart vinni magához, anyám nem engedte, később mégiscsak a Menhelybe lökött.”

V. I.: „Szoktam dolgozni is. Tudom, ha így maradok, továbbra is csavargó maradok, valami rosszat fogok tenni, mert az éhezést nem bírja az ember.”

S. Gy.: „Hej, Miska bátyám, az új ruhába új test is kellene, ezt a testet ki kéne cserélni.”

F. A.: „Az apám már a kisebb testvérembe is teljesen belenevelte a darizást. Én tisztességes ember szeretnék lenni, úgy látszik, apámék nem akarják. Márpedig én azt mondom, hogy a darizás nem rendes kereset. Nem is szeretek otthon lenni a „bandában”.

Amikor Szekeres Miska azt kérdezte ettől a fiútól, hogy miért züllik el az a sok fiú, mi az oka ennek, Sz. A így felelt: „Az, hogy az anyjuk csak világra hozza őket és amikor már járni tudnak, elengedi őket a nagyvilágba. Én összegyűjteném őket és dolgoztatnám, hogy ne legyen kedvük ilyesmit csinálni.”

A gyermekek, fiatalok nyilatkozatai alapján összeállnak a múlt képei. Körülményeikről, helyzetükről az alábbiak szerepelnek még a nyilvántartási lapokon.

S. Gy.: „17 éves 4 elemiit végzett. Sokszor volt már a Fiatalkorúak Bírósága előtt. Utoljára egy pénztárcát lopott, ezért kétévi Javító Intézeti nevelésre ítélték. Két hét múlva megszö-

kött.” „Elég volt abból két hét.” – mondta az első találkozás alkalmával.

T. L.: „15 éves 2 elemiit végzett. Szeretné abbahagyni a csavargó életet. Tisztességesen akarna élni, de a környezetétől nem tud megválni. A Téglavetőben nagyon sok rossz nép lakik, nem is szeret ott lakni. Társait sem szereti, kerülíli őket.”

K. L. László, szerelemgyerek: „Egy elemiit végzett, nem szeret iskolába járni. Kicsi léteére 3–4 társával együtt rendszeresen lop. Leginkább a rendezés alatt levő kirakatból lop. Nagyobb társai irányítják és szervezik meg a lopásokat. Anyja bejárónő, abból tartja el magát.”

H. S.: „16 éves 6 elemiit végzett. A család szegénysége miatt került ebbe az állapotba. Szeretne iparos lenni, a hat elemije meg van, de mégsem tud elszegődni. Nem lesz, aki a családot eltartsa. Csomagot hord, vagy a piacon segít a kofáknak.”

M. J.: „Szüleinél lakik. Darizik. Naponta egy pengőt kell hazaadni. Anyja küldi koldulni. Mivel ő még kicsi, úgy gondolja, hogy a gyerekek jobban adnak. Szeretne Fiúkfalván élni »de akkor nem lesz, aki keressen« – mondta.

B. S.: „Családi körülményei nagyon zavarosak. Nem tudja egész biztosan, hogyan hívják. Anyja küldi az utcára koldulni, amit keres, haza adja anyjának.”

H. P.: „11 éves, 1 elemiit végzett. Családi állapota nehezen követhető, zavaros. Anyja a fiú elmondása szerint összeállt egy N. János nevű férfival. A fiú neve H. Pál, állítólagos apja N. Sándor, anyja T. Júlia. Őt küldik koldulni.”

T. J.: „Anyja és testvérei hihetetlen nyomorban és piszokban élnek. Lakásuk egy 3x4 méteres, szobának nem nevezhető helyiség. Hat testvérének és anyjuknak egy ágyuk van. Rongyok és zsákdarabok pótolják az ágyneműt. A gyerekek földre tett rongyokon, ócska szalmazsákon alszanak. Van ott egy öregasszony is, kvártélyos férjével együtt 20 fillért fizetnek egy éjszakára. Erdélyből menekültek, szintén csavargók.

Az adatlapokon szereplő adatok és a gyerekekkel folytatott beszélgetések során lassan-lassan bontakozott ki valós helyzetük. Betekintést adtak a családot életébe, szóltak szociális állapotukról, gazdasági és lakáshelyzetükről, életmódjukról, a nyomorról, amiben élnek.

A csavargó gyerek életvitele merőben eltért az elemi iskolai szinten elfogadható normáktól. Hol tanulta volna meg a rendet, fegyelmet és mikor? Egy öltözete volt, abban aludt és koldult egész nap, nem volt mit rendben tartani. A mosakodás teljesen fölösleges volt számára. Minél koszosabb,

büdüsebb volt, annál hamarabb kapott pár fillért a járókelőktől.

A csavargó gyerekek, ahogy a személyi lapokból kiderült, az élet sűrűjében, szabadon nevelkedtek. Az általános törvényekre fittyet hánytak, a hatóság nem is nagyon érte utol őket. Ki menhelyen (lelenházban), ki javítóintézetben tanulta a törvények betartásának szabályait, amelyeket gyakran sértettek meg. Büntetésként kaptak pofonokat az öröktől, nevelőktől, járókelőktől – az ilyen büntetési formákban már edzettek voltak. Azért csak igyekeztek elkerülni a rendőrökkel való összetűzést.

Debrecen város vezetőségén és a KIE fiataljain kívül a csavargók ügye, életük, a társadalomba való beilleszkedésük mozgósította az egyházak aktivistáit is. Cselekvésre ösztönző gondolatok ébresztésére vállalkoztak.

Karácsony Sándor az otthon, a családi élet problémáit jól ismerve, szintén társadalmi problémaként ír ezekről a gyermekekről *Ocsúdó Magyarország* című Könyvében:

„Vegyük hozzá, hogy teljes legyen a csoport, azokat, akiknek se késő este, se napokig tartó csavargás után soha semmiféle otthonuk nincs és akiket még a hivatalos gondoskodás sem ért utol, vagy egészen meg is felejtkezett róluk. A csavargó, züllött gyerekek százai ezek, akik még csak most érnek a fiatalkorúak bírósága, a patronage és a javítóintézetek számára, tehát egyelőre még a maguk urai, korlátlan birtokosai az aranyzsabadságnak. A külvárosok szegény kis csavargói ezek, akik még nem büntetők, de már jegyben járnak a bűnnel.”

Ezek a csavargók, akik szerepelnek a személyi lapokon, részt vettek alkalmi vagy szervezett lopásban. A leírt és a fiúk által elmondott ismeretek birtokában bizony nehéz feladat várt azokra, akik számukra akartak otthont létesíteni. Nyilvánvaló volt, hogy csak önkéntes jelentkezőkkel lehet az otthont benépesíteni. Kényszeríteni nem lehet senkit. Számolni kellett a szülők tiltakozásával is, miután a családok többsége abból élt, amit a gyerekek koldulással, csomaghordással vagy más úton kerestek. Így aztán nehezen váltak volna meg a fiaiktól.

Jobban megismerve a csavargó utcagyerekek helyzetét, megválaszolando kérdés-

ként merült fel, hogy vajon hogyan lehet akkor létrehozni a tervezett otthont. Ilyen típusú nevelőintézetről, otthonról nem tudott az előkészítő csoport.

Sokat vitázva töprengtek azon, milyen is legyen a létrehozandó otthon, az a környezet, ahol majd élni fognak a fiúk. Sokat próbált, sok mindent megélt, edzett fiúkról lévén szó, fontosnak látták, hogy találják meg helyüket a közösségben és nevelődjenek kedvükre – szabad emberként. Az előkészítésnek ebben a szakaszában sokat segítettek a Napközi Otthonban nevelkedő vagy onnan kikerült fiatalok.

Arról már szoltam, hogy a központban működött egy kis létszámú Tanoncotthon. Múltak az évek és kezdte magát kinőni, egyre több fiatal igényelte az elhelyezést. Helyszűke miatt lehetetlen volt a meglévőt tovább bővíteni. Megindult a szervezőmunka és sikerrel járt. A város támogatásával 1939-ben nyitotta meg kapuit az abban az időben igen modernnek számító, száz személyes Tanoncotthon, az Ispotály tér 9. szám alatt.

Érdekes magának az épületnek a története is. 1520-ban „Belső Ispotály” néven alapították az első debreceni kórházat. Később félig kórház, félig az elszegényedett polgárok menedékháza lett. Utóbb már csak szegényházként működött. Majd kihelyezték a Kishegyesi útra, Szociális Otthon néven ma is ott üzemel. Az épületet a KIE elnöksége kapta meg, így jöhetett létre a Tanoncotthon. Az épület belső átalakítási terveit az igényeknek megfelelően Sápi Lajos városi mérnök tervezte. Két évvel később ő tervezte a Fiúkfalva központi épületét és a 10 személyes családi házakat is.

Nem csak az épület lett megújítva, hanem a benne folyó nevelés is. Teret és lehetőséget kapott a nevelési gondolatok újszerűsége, a korábbi nevelési gyakorlattól eltérő foglalkoztatás.

A Tanoncotthonban megvalósult a fiatalok elgondolása alapján az önkormányzat, az úgynevezett Háztanács. Tagjai a fiúk által választott szobafőnökök, az otthon vezetője és a gazdasági vezető voltak. Alkalmanként a tanácskozáshoz küldötteket delegáltak, akik egy-egy területet képviseltek,

így például táborozási, kulturális, irodalmi vagy egyéb területen voltak járatosak.

A Tanoncotthonban minden tisztségviselőt titkosan választottak meg, akik tisztségükből visszahívhatóak voltak. Így választottak szobafőnököket (parancsnokokat), könyvtárost, postást, pénztárost, ügyeletvezetőket.

A Háztanács foglalkozott az otthon programjának összeállításával, az étrend kérdésével, a gazdasági kérdésekkel, a ház-on belüli fegyelmi ügyekkel, a mester és a tanonc közötti vitás és problémás esetekkel. E jól működő önkormányzat gyakorlatának tapasztalatai segítették a későbbiekben a Fiúkfalva önkormányzatának kialakítását.

A tapasztalatok birtokában a vezetők sokat gondolkodtak azon, milyen pedagógiát és hogyan lehet majd a tervezett fiúkfalvi otthonban alkalmazni. A további munkához szükségesnek látszott a vezetők jogi és társadalmi ismereteinek bővítése, felkészítésük majdan egyes felmerülő kérdésekkel (például a szülőkkel) kapcsolatban. Szükségesnek tartották a munkájukhoz kapcsolódó törvények, jogszabályok ismeretét, az otthonba kerülő fiatalok érzelmi, lelki problémáinak, gondolatvilágának ismeretét.

Ezen szempontok figyelembevételével és ezen kérdések tisztázására szerveződött meg a Fiúkfalva Szeminárium.

Az előadássorozat nagy érdeklődést váltott ki a felnőtt fiatalok körében. Aktív hallgatói voltak az előadásoknak gyakorló és leendő pedagógusok, akik értékes hozzászólásaikkal emelték az előadások színvonalát. Nem csak a hallgatóság érdeklődésére számot tartó témák, de az ismert

előadók is vonzották a hallgatóságot. Ezért is volt, hogy estéről-estére megtelt az előadóterem. Az biztos, hogy az előadássorozat hasznára volt mindenkinek, de leginkább azoknak, akik komolyan vették az otthonban nevelődő gyermekek nevelésének ügyét.

A szeminárium megszervezése előtt sok-sok közös beszélgetés során formálódott, hogy milyen is legyen a tervezett falu, milyen épületekre lesz szükség a kezdeti időszakban. A központi épület hogyan szolgálja majd funkcióját, hogyan lehet valóban központi. A családi házak, ahol a fiúk fog-

nak lakni a felnőtt vezetővel együtt, hogyan válhatnak igazi családi lakássá. Hogyan érhető el, hogy a fiúk magukénak érezzék az épületet és együtt tudjanak élni más gyerekekkel s a felnőtt vezetővel.

A vezetők agyában egyik gondolat a másikat kergette, de a szándékaikat és tetteiket vezérlő központi gondolatról soha nem tértek el: „Nem erővel, sem hatalommal...”. Elképzeléseikben Karácsony Sándor tanítása érvényesült. „Gyűjtsük össze őket és foglalkozzunk velük, adjuk nekik azt ingyen, jó szívvel, ajándéku-
l, amivel eddigi életük éppen adósuk maradt.” A szeretetből kapták a legkevesebbet, azt kell az otthonnak pótolni és nap mint nap adagolni.

kozzunk velük, adjuk nekik azt ingyen, jó szívvel, ajándéku-
l, amivel eddigi életük éppen adósuk maradt.” A szeretetből kapták a legkevesebbet, azt kell az otthonnak pótolni és nap mint nap adagolni.

A beszélgetések folyamán sokszor felmerült, hogy azok, akiket az otthonban szeretnének együtt tartani, s akikkel majdan foglalkoznak, bizony igen szabadon éltek a városban. Az elkövetkező időben hogyan lehet, hogyan tudják majd biztosítani számukra a szabadságot a közösségen belül? Úgy gondolták, hogy ez csak olyan formán lehetséges, ahogy az írva van Ka-

---

*A vezetők agyában egyik gondolat a másikat kergette, de a szándékaikat és tetteiket vezérlő központi gondolatról soha nem tértek el: „Nem erővel, sem hatalommal...”. Elképzeléseikben Karácsony Sándor tanítása érvényesült. „Gyűjtsük össze őket és foglalkozzunk velük, adjuk nekik azt ingyen, jó szívvel, ajándéku-
l, amivel eddigi életük éppen adósuk maradt.” A szeretetből kapták a legkevesebbet, azt kell az otthonnak pótolni és nap mint nap adagolni.*

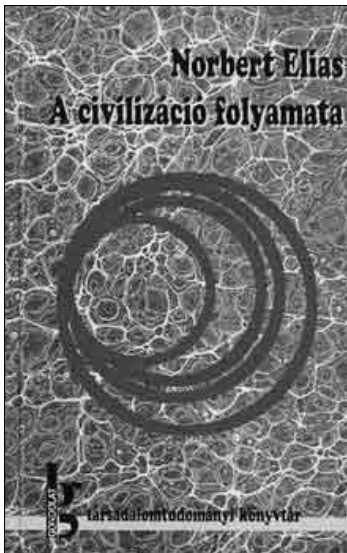
---

rácsony Sándor már többször is hivatkozott könyvében:

„Autonómiát adni a gyermekek birodalmának. Értsük meg jól, szabadság helyett önkormányzatot. Ez a nagylelkű gesztus közelíti meg leginkább a lehetőségek ideális mértékét. Előnye, hogy a gyermekek felügyelet, sőt irányítás mellett – de mégis egymás között – élhetik a maguk életét...”

Ezek a gondolatok meggyőzően segítettek a Fiúkfalva nevelési programjának, szervezeti szabályzatának összeállítását.

Pataki Gyula
munkahely, titulus

A Gondolat Kiadó könyveiből